

(31. o.) főből állt a Bourbon-hadsereg? Kicsit „sommás” a megállapítás, miszerint a kőtet hősei „valamennyien harcoltak 1848–49-ben” a magyar, illetve az olasz oldalon (13. o.), hiszen, mint az az életrajzokból kiderül, Éber Nándor titkárként a csatátér közelébe se került (39. o.); míg Türr és Winkler legfeljebb a cs. kir. oldalon harcolt, hiszen átállásuk után egyikük sem került tűzbe (130., ill. 166–167. o.). A „császári és királyi” elnevezés (17. o.) helyett célszerűbb a korban a „császári-királyi” használata. Kérdéses, hogy Csudafy részt vett-e gróf Leiningen-Westerburg Károly cibakházi kiszabadításában, mivel a megjelölt három forrás egyikében sincs nevesítve (17. o.). Dunyov Gál kíséretében nem 1849. február 4-én (25. o.), hanem 6-án vonult be Dévára. Dunyov 1849. július 20-án Turánál biztosan nem vértések vágásától sebesült meg (26. o.), mivel itt a magyar lovasság az orosz cári hadsereg könnyűlovasságával (huszárok, ulánusok, kozákok) csapott össze. (A cs. kir. 6. [Wallmoden] vértesezred ekkor a Jellačić vezette cs. kir. Déli hadsereg kötelékében szolgált, így Dunyov legfeljebb 1849. június 7-én Kátynál találkozhatott velük.) Kissé zavaró, hogy a garibaldista hadsereg hadosztályainak elnevezései római (XV. hadosztály, 10. o.), illetve arab (16. és 17. hadosztály, 29–31. o.) számokkal egyaránt előfordulnak. Eberhardt Szenttamás 1848. augusztus 19-i ostroma után aligha kaphatta meg a Magyar Katonai Érdemjel III. osztályát (55. o.), mivel az akkor még nem is létezett. Hasonlóképpen nem létezett „Perczel-hadosztály” 1849 nyarán (55. o.). A cs. kir. 39. (Dom Miguel) sorjalogezred (79. o.), és a cs. kir. 52. (Ferenc Károly) sorjalogezred (129. o.) sem tekinthető „osztrák” ezrednek, mivel akkoriban így csak a Lajtán túl felállított ezredeket nevezték, míg a két előbbi magyarországi kiegészítésű, ún. „magyar” ezred volt (Debrecen, illetve Pécs központtal). A 30. honvédszászlóalj nem oszlatták fel 1848 decemberében (117. o.), hanem végig harcolta a szabadságharcot; valószínűleg itt a békesi nemzetőrszászlóaljról van szó. A 122. oldal 22. lábjegyzetében szereplő *Kapronczay 2000.* feloldása az irodalomjegyzékben nem szerepel; míg ugyanitt több folyóiratokban (*Hadtörténelmi Közlemények*, *Rubicon*) megjelent tanulmány, cikk elérhetőségének megjelölése (pontos lapszám) hiányzik (191–192. o.).

A fentiekől függetlenül a recenziens csak ajánlani tudja ezt az új kötetet, amelynek életrajzai nemcsak a közös magyar–olasz múlt egyik legfényesebb fejezetének részleteibe vezetik be az olvasót, hanem a „testvérnép” érdekében életüket kockáztató magyar katonák szép és szomorú sorsfordulóiba is.

*Kemény Krisztián*

MANFRIED RAUCHENSTEINER

## DER ERSTE WELTKRIEG UND DAS ENDE DER HABSBURGERMONARCHIE 1914–1918

*(Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 2013. 1222 o. ISBN 978-3-205-78283-4)*

Az első világháború történései és következményei iránt már évek óta fokozott érdeklődés nyilvánul meg külföldön és Magyarországon egyaránt, amelyekre a Nagy Háború közelgő centenáriuma még inkább ráirányítja a társadalom figyelmét.

Az 1914–1918 közötti időszak történéseit feldolgozó művek sora most egy frissen megjelent német nyelvű munkával gyarapodott. A szerző neve sokak számára ismerősen cseng: Manfred Rauchensteiner nemzetközileg is jól ismert osztrák hadtörténész, a bécsi Hadtörténelmi Múzeum volt igazgatója, a bécsi egyetem professzora, aki korábban a Habsburg-birodalom és Ausztria történelmének fontos fordulópontjait kutatta és dolgozta fel több összefoglaló kötetben. Tollából az Osztrák–Magyar Monarchia első világháborús szereplését bemutató, igen nagy lélegzetű, főként osztrák szempontból megírt, hangsúlyozottan szintézisre törekvő mű született, amely az 1994-ben, a háború kitörésének 80. évfordulóján napvilágot látott korábbi könyvének teljesen átdolgozott és lényegesen kibővített változata.

A kötetet nemcsak jelentős terjedelme (1222 oldal), hanem alapvetően új szemlélete emeli az elmúlt két évtizedben megjelent első világháborúról szóló művek fölébe. Az első világháború katonai eseménytörténete csupán a vázát adja ezen időszak politikai, gazdasági és a társadalmi vonatkozásainak (pl. a háborús kormányok által hozott intézkedések, a háborús háterszág helyzetének, az iparszerű háborút kiszolgáló hadigazdaság) vizsgálatához. A könyvre feltétlenül rányomja bélyegét, hogy nem feltétlenül csak a korszak avatott ismerőinek, azaz a történészeknek, hanem a szélesebb olvasóközönség számára is íródott: stílusa olvasmányos, rengeteg érdekes adalékkal szolgál, s kivétel nélkül csak kerekített számadatok szerepelnek lapjain.

A kötet fűlőszövegírója által „Az első világháború közép-európai enciklopédiájá”-nak mondott munkát gazdag fényképanyag egészíti ki. A könnyebb eligazodást a könyv végén található személy és helységnévmutató, valamint irodalom- és forrásjegyzék segíti.

A szerző felhasználta a történet- és a hadtudomány legújabb kutatási eredményeit, a témáról angol, német, francia, olasz nyelven megjelent könyvészeti anyagot, továbbá számos európai levéltár forrásait is igénybe vette a mű megírásához.

A rövid bevezetés után a kötet 32 nagyobb fejezetre oszlik. Rauchensteiner felvázolja a dunai birodalom első világháború előtti külpolitikai törekvéseit, belpolitikai, gazdasági és katonai viszonyait, elemzi a Németországgal és Olaszországgal 1882 óta fennálló hármasszövetségi rendszer gyengéit, illetve buktaóit. (Mindazonáltal csak ott tér ki a Monarchiát nem közvetlenül érintő nemzetközi politikai viszonyok és gazdasági jelenségek, valamint a nyugati, a török és a gyarmati frontokon lezajlott hadműveletek ismertetésére, ahol azt a téma fontossága feltétlenül megköveteli.)

Bemutatja az 1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége ellen Sarajevóban elkövetett merénylet után kialakult ún. júliusi krízist, a diplomáciai kötélhúzást a világháború ki-robbantása körül. Megvizsgálja az osztrák–magyar katonai felső vezetés reakcióját, törekvéseit és felelősségét az ún. Temes-Kubin-i lövöldözés kapcsán. Részletezi, hogyan zajlott le a császári és királyi szárazföldi haderő mozgósítása és felvonulása a különböző hadszínterekre, elemzi a Franz Conrad von Hötzendorf tábornok, vezérkari főnök által készített haditerveket. Időrendi sorrendben tárgyalja az osztrák–magyar hadsereg különböző (balkáni, orosz, olasz) hadszíntereken, valamint a haditengerészet Adrián végrehajtott hadműveleteit 1914 augusztusától egészen 1918. november elejéig, a világháború végéig.

Kitér a dunai birodalom vezetőinek erőfeszítéseire, melyek a hadigazdálkodás bevezetését, a hadiipar kapacitásának megsokszorozását, a Monarchia hadicéljainak megfogalmazását és konkrét formába öntését célozták. Figyelemmel kíséri az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokság katonai irányítói szerepének alakulását a háború folyamán, ezzel összefüggésben a mérvadó politikai pártokkal és személyiségekkel, valamint a szövetséges német katonai vezetéssel időközben támadt nézeteltéréseket, csatározásokat. Nyomon követi az osztrák–magyar–német Közös Legfelsőbb Hadvezetőség létrehozásának folyamatát, ismerteti a kettős Monarchiában az 1916-os uralkodó-váltás következtében megváltozott kül- és belpolitikai helyzetet, továbbá bemutatja I. (IV.) Károly király 1917 során lezajlott béketárgyalásait az antant államok irányába.

Áttekintést kapunk a dualista állam határain belül élő nemzetiségek önállósodási törekvéseiről, a katonai közigazgatás kiépítését célzó erőfeszítésekről a császári és királyi csapatok által elfoglalt területeken (Lengyelországban, Szerbiában, Montenegróban, Albániában, Romániában, Észak-Olaszországban). A szerző röviden összegzi az 1917-es oroszországi forradalmak katonai és politikai következményeit, az 1917 decemberében indult breszt-litovszki béketárgyalások menetét. Részleteket tudhatunk meg az Ausztria–Magyarországon táborokban raboskodó idegen hadifoglyokról. A szerző érdekes adalékokkal szolgál az oroszok oldalán harcoló, a keleti fronton hadifogságba esett osztrák–magyar katonákból összeállt ún. Cseh Légio történetéről. Rauchensteiner áttekinti Ausztria–Magyarország csapattesteinek előrenyomulását és megszálló tevékenységét Ukrajnában 1918 tavasza és ősze között, számba veszi az osztrák–magyar háborús veszteségeket. Bemutatja a birodalomban végbement, 1918 őszi bekövetkezett politikai erjedést, továbbá a Monarchia haderejének olasz fronton elszenvedett vereségét és összeomlásukat az 1918. november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet létrejöttéig. Az utószóban a Nagy Háború emlékezetéről ír.

Több igen hangsúlyos rész is található a kötetben. A szerző példának okáért a többenél nagyobb teret szentel az olasz hadba lépés részletes vizsgálatának, továbbá az olasz fronton 1915–1918 között lezajlott események bemutatásának.

A szerző alapvetően osztrák szemszögből tekinti át az első világháború történéseit, szembe-tűnő, hogy magyar nyelvű irodalmat és forrást nem használ, kivéve néhány német, illetőleg angol nyelvre is lefordított alapművet. A háború menetében az egyes hadszíntereken történtek jobb megértését segíthették volna a térképmelléletek (kivével a Monarchia szempontjából két legfontosabb hadszíntér, az orosz és az olasz frontról készült első és hátsó borító belső részén lévő vázlat).

A Monarchia első világháborús szerepét világosan, tényszerűen összefoglaló mű méltán tarthat számat az Ausztria–Magyarország első világháború alatti történetét jobban megismerni kívánó, az igazi könyvcsemegék iránt fogékony olvasóközönség érdeklődésére, de ott a helye a korszakkal és a Nagy Háború történetével foglalkozó szakemberek könyvespolcán is.

*Balla Tibor*

RÉVÉSZ TAMÁS

## A LÉGJÁRÓ

**Petróczy István, az első magyar katonai repülő élete**

*(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. 320 o.)*

Az egyre ismertebb – és elismertebb – ifjú kutató, korábban megjelent, alapvetően helytörté-  
nészí vénáját bizonyító könyve (*Repülőtér az Alpokalján*) után immár hadtörténészként lépett a nyilvánosság és a szakma elé. Révész Tamás már évek óta a legfelkészültebb Petróczy-szakértőként tartatik számon a szűkebb szakma berkeiben, s ezzel a munkájával véglegesen megkérdőjelezhe-  
tetlenné tette ezt a tényt.

Nem csoda, hogy beleszeretett ebbe a témába, hiszen a XX. század rendkívül érdekes évtizedeit kellett alaposan megismernie kutatásai során: dicsőséges és felemelő periódusok (a motoros repülés hőskora, a [repülő-]technika rohamos fejlődése, a „légierők” megjelenése), tragikus évek (az első világháború borzalmai és Trianon rettenete), a küzdelmes újrakezdés éve (a magyar katonai repü-  
lés rejtett, majd nyíltabb életre keltése) váltották egymást.

Révész Tamás eme évtizedeken át, ezek Szköllői és Kharüdiszei között szaladkozva, egy ki-  
emelkedő katonai repülő életútját bemutatva vezeti végig az olvasót.

Először a Szepességi Petróczon (Petrovce, ma Granč-Petrovce) élt, „tízlandzsás” ősi Petróczy család mutatja be a szerző, melynek létezése a XIII. századtól kimutatható, és amely „a törzsökös Szakács (Zakach) család ősi nevét elhagyta és faluja nevét vette fel és használja.” (26. o.) Ez lehe-  
tőséget ad a szerzőnek, hogy a helység történetét is felvillantassa az olvasó előtt. Minderre szükség volt Révész Tamás szerint: „A Petróczy nemzetség történetének ilyen részletes ismertetését azért tartottam fontosnak, mert ezek az előzmények és gyökerek nagyban meghatározták Petróczy István indíttatását, komolyan befolyásolva egész gondolkodásmódját.” (40. o.)

Miután hozzávetőlegesen sikerült tisztáznia a születési dátum (1874 vagy 1876) körüli bizony-  
talanságot, a szerző röviden vázolja a Monarchiabeli tisztképzés stációit, bemutatja Petróczy István életútjának négyéves al- (Kismarton), hároméves főreáliskolai (Morvaféhertemplom) és ugyancsak hároméves akadémiai (Bécsújhely) periódusait. Csapatszolgálata és a Katonaföldrajzi Intézetben végzett tevékenysége felvillantásával lehetőséget nyújt Révész arra, hogy az olvasó rálátást kapjon a korabeli tiszt, „pályai”-re.

A Orville Wright 59 másodperces, 259 méteres első motoros repülése után hat évvel Bécsúj-  
hely város tanácsa határozatot hozott repülőtere megépítéséről, ezzel megteremtve a Monarchia motoros (katonai) repülésének bölcsőjét. Az itt települt Katonai Léghajós részleghez 1910. február